

Ulu Öndər Heydər Əliyevin Sovet dövründə Azərbaycan təhsilinə qayğısı

Ulu Öndər Heydər Əliyev hələ Sovet dövründə Azərbaycanda ibtidai, orta və ali təhsilə möhkəm qayğı göstərirdi. AMEA-nın müxbir üzvü, professor Musa Qasımlı Ulu Öndər Heydər Əliyevin Azərbaycan təhsilinin inkişafı ilə bağlı fəaliyyətini aşağıdakı kimi səciyyələndirir: "Heydər Əliyevin təhsil sahəsində fəaliyyəti, əsasən, aşağıdakı istiqamətləri əhatə edirdi: Azərbaycan maarif sisteminin ştat heyətini yerli kadrlar hesabına milliləşdirir, respublikanın hər yerində, xüsusən, kənd yerlərində məktəblər tikdirir, müəllimlərə qayğı göstərir, təyinat sistemini genişləndirir, təyinatla kənd yerində işləyən müəllimlərə mənzil kirayə haqqı verilir və digər güzəştlər edilir, gənclərin ali təhsil almalarına şərait yaradılır, kənd yerlərini mütəxəssislərlə təmin etmək məqsədilə gənclər ali məktəblərə müsabiqədənə qəbul etdirilir, ali məktəblərin sayını artırır, onların maddi-texniki bazasını gücləndirir, Azərbaycan təhsilinin qabaqcıl dünya ölkələrinin təhsil sistemi ilə əlaqəsini qurmaq üçün səylər göstərirdi.

Heydər Əliyev, ilk növbədə, Azərbaycan Maarif Nazirliyinin tərkibini milliləşdirməyə başlayaraq, ona uğurla nail oldu. Kadrlara tələbat artırıldı. Azərbaycanlı təhsil işçilərinin nazirlik sisteminə işə qəbulu gücləndirildi. İşdə nöqsanlara yol verən, o cümlədən, qeyri-azərbaycanlılar tutduqları vəzifədən azad edildilər. Məsələn, Azərbaycan KP MK-nın 1970-ci il 13 mart tarixli büro iclasında maarif nazirinin müavini R.A.Balayanın düzgün olmayan hərəkətləri müzakirə olundu və o, işdən azad edildi.

Heydər Əliyev hakimiyyətə gələrkən, xalq maarifi müəssisələrinin saxlanılmasına çəkilən xərclər xeyli az olduğundan, onun artırılmasına böyük səylə çalışır və buna nail olurdu. Xalq maarifi müəssisələrinin saxlanılmasına ayrılan xərclər 1969-cu ildən başlayaraq, hər il daim artırılırdı. Məsələn, Azərbaycanın 1977-ci il dövlət büdcəsində xalq maarifinin saxlanılmasına 377,1 mln. manat ayrıldı ki, bu da 1976-cı ilə müqayisədə 19,3 min manat çox idi.

Ulu Öndərin hakimiyyəti illərində yeni-yeni ibtidai və orta məktəblər açıldı:

* köhnə məktəblər təmir edildi; qızların məktəblərə cəlb edilməsi gücləndirildi; yeni internat məktəbləri tikildi;

* ali təhsilli müəllimlərin sayı artırıldı;

* müsabiqədənə qəbulla bağlı nöqsanlar aradan götürüldü;

* kənd yerlərində işləyən müəllimlərə xüsusi qayğı göstərildi, onlara güzəştlər edildi;

* müəllimlərə xüsusi qayğı göstərildi.

Musa Qasımlı Heydər Əliyevin Azərbaycanda ali təhsilin inkişafı ilə bağlı gördüyü tədbirlər haqqında yazır: "Heydər Əliyev Azərbaycanda ali təhsilin inkişafına xüsusi diqqət yetirir, onun şəbəkəsini genişləndirir, tələbələrini sayını artırır, müəllimlərə qayğı göstərirdi. Artıq qeyd edildiyi kimi, Heydər Əliyev hakimiyyətə gələrkən, respublikada cəmi 13 ali məktəb fəaliyyət göstərirdi. Lakin O, belə hesab edirdi ki, ali məktəblərin sayı Azərbaycan əhalisinin artan tələbatını ödəmir. Ona görə də, Azərbaycan rəhbəri ali məktəblərin

açılması işinə diqqət yetirirdi. Məhz Onun sayəsində 1980-ci ildə ali məktəblərin sayı 17-yə çatdırıldı, Bakıda Rus Dili və Ədəbiyyatı İnstitutu, İnşaat Mühəndisləri İnstitutu, Naxçıvanda və Stepanakertdə institutlar açıldı. 1976-1980-ci illərdə ali məktəblərdə 23 yeni fakültə və 72 yeni kafedra yaradıldı. Artıq 1980-ci ildə respublikada 140-dan çox müxtəlif ixtisas üzrə mütəxəssislər hazırlayan 75 orta ixtisas məktəbi var idi. Əgər əvvəlki illərdə bu sahədə Azərbaycan qonşu respublikalardan geri qalırırsa, Heydər Əliyevin fəaliyyəti nəticəsində ali və orta ixtisas təhsilli kadrların hazırlanmasının səviyyəsinə və miqyasına görə nəinki onları, hətta Şərqi ölkələrini xeyli geridə qoymuşdu. Artıq respublika əhalisinin hər 10 min nəfərindən 172-si tələbə idi. Lakin Heydər Əliyev bununla kifayətlənməyərək, ali məktəblərin açılması işini davam etdirirdi. Bilavasitə, onun səyləri ilə 1981-ci ildə Azərbaycanda 18-ci ali məktəb olan Texnologiya İnstitutu açıldı. Bu institutun yaradılması respublikada yeni ixtisaslar üzrə mütəxəssislərin hazırlanmasına imkan verirdi.

Ümumiyyətlə, Heydər Əliyevin hakimiyyəti illərində Azərbaycanda beş yeni ali məktəb açıldı, onların maddi-texniki bazası möhkəmləndirildi, cihazlar, müxtəlif ləvazimatlar alınıb gətirildi, yataqxanalar tikildi. Bütün bunlar Azərbaycanda təhsilin səviyyəsinin yüksəlməsinə kömək edirdi. Beləliklə, Azərbaycan bütün Sovet hakimiyyəti illərində, ilk dəfə olaraq, Cənubi Qafqazda qabaqcıl təhsil mərkəzinə çevrildi.

Heydər Əliyev ali məktəblər içərisində Azərbaycanın ilk ali təhsil ocağı olan Bakı Dövlət Universitetinə xüsusi qayğı göstərirdi. O, tələbələrin tərkibində qızların çox olmasına çalışırdı. Alimlərin sayının artırılmasına diqqət yetirirdi. Qeyd etmək lazımdır ki, 1920-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetini bitirən 1412 nəfərin yalnız 259 nəfəri azərbaycanlı, o cümlədən, 40 nəfəri qadın idi. 1939-1941-ci illərdə universitet 479 nəfər bitirmişdi. Universitet alimlərinin sayı da daim artırdı, 1938-1940-cı illərdə universitetin

elmi şurasında 1 doktorluq, 39 namizədlik dissertasiyası, 1941-1945-ci illərdə isə 13 nəfər, o cümlədən, 8 nəfər azərbaycanlı doktorluq, 118 nəfər, o cümlədən, 68 nəfər azərbaycanlı namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdi. 1945-ci ildən sonra universiteti bitirənlərin sayı 21 min 928 nəfər olmuşdu. 1946-1969-cu illərdə isə əvvəlki 25 ilə müqayisədə 8,3 dəfədən çox ali təhsilli mütəxəssis hazırlanmışdı. Qeyd etmək lazımdır ki, 70-ci illərdə universitetin tələbələrinin təxminən 75%-ni azərbaycanlı oğlan və qızlar təşkil edirdi.

Ali məktəblərin yubileylərinin keçirilməsi də Heydər Əliyevin fəaliyyətində başlıca yerlərdən birini tuturdu. O, bu baxımdan, Azərbaycan elm, təhsil və mədəniyyətinin inkişafında müstəsna rol oynamış Bakı Dövlət Universitetinə xüsusi diqqət verirdi. Onun fikrincə, universitetin auditoriyalarında və kafedralarında işləyənlər, dərs verən müəllimlər Azərbaycan xalqının məniyyətinin, milli şüurunun, milli ruhunun inkişaf etdirilməsi sahəsində müstəsna rol oynayırdılar. Heydər Əliyev 1969-cu il noyabr ayının 1-də universitetin 50 illik yubileyi münasibətilə keçirilən təntənəli yığıncaqda ana dilində parlaq nitq söylədi. Heydər Əliyev deyirdi ki, Azərbaycan Dövlət Universitetinin yaranması qabaqcıl qüvvələrin qələbəsi, doğma xalqı maarifləndirmək uğrunda, dünya mədəniyyəti və elmi xəzinəsinin onun üzünə açmaq uğrunda Azərbaycanın ən yaxşı oğullarının bir çox illər ərzində apardıqları mübarizənin yekunları idi. O, bu sözləri ilə Azərbaycan istiqalına və onun uğrunda mübarizə aparan qüvvələrə, eyni zamanda, Xalq Cümhuriyyəti xadimlərinə olan dərin ehtiramını açıq şəkildə bildirirdi. Nəzərdən qaçırmaq olmaz ki, Heydər Əliyev bu fikirlərini universiteti yaratmış Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətini düşmən sayan, həmin dövrü unudurmağa çalışan Kommunist Partiyasının respublikadakı rəhbəri kimi çəkinmədən söyləyirdi".

M.Qasımlı daha sonra yazır: "O vaxt bəziləri belə düşünürdü ki, Heydər Əliyev ana dilində, Azərbaycan dilində danışa bilmir. Lakin Onun bu nitqi Azərbaycan cəmiyyətində əsl sensasiya oldu. Hətta bəziləri Ona yaxınlaşaraq, ana dilində danışdığı üçün təbrik edir və minnətdarlıqlarını bildirirdilər. Ana dilini sevən, milli ruhla yaşayan adamlar üçün Heydər Əliyevin ana dilində danışması böyük bir hadisə idi. O isə həmin adamlarla söhbətində bildirdi ki, təəccüblənmək lazım deyil, bu dil mənim ana dilimdir və ana dilində danışmaq qəhrəmanlıq deyil. Amma əslində, Sovet sistemi şəraitində respublika rəhbərinin ana dilində, həm də yüksək milli ruhda nitq söyləməsinin özü və rəhbərlik üçün bir sıra arzuolunmaz nəticələri ola bilərdi.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına
Dövlət Dəstəyi Fondu

KİVDF

www.kivdf.gov.az

Bu yazı Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyə dəstəyi ilə "Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətinin təbliği" istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb

Heydər Əliyev bu nitqi ilə ana dilinə sevginin və onu inkişaf etdirməyin vacibliyini tövsiyə edir, milli ənənələrin inkişafında rolunu qiymətləndirirdi. Heydər Əliyev gurultulu səsle deyirdi: "Azərbaycan xalqının ən yaxşı ənənələri Azərbaycan Dövlət Universitetində inkişaf etdirilmişdir". O, Azərbaycan dilinin, xalqın milli ruhunun, milli şüurunun və vətənpərvərlik hisslərinin inkişafında universitetin müstəsna rol oynadığını yüksək dəyərləndirirdi.

Universitetin yubileyində ölkənin müxtəlif şəhərlərindən və xarici dövlətlərdən - Bolqarıstan, Çexoslovakiya, Macarıstan və b. ölkələrdən qonaqların gəlməsi Azərbaycan elm və təhsilinin beynəlxalq aləmdə qəbul edilməsinin nümunəsi idi. Universitetin yubileyinin keçirilməsi Azərbaycan elm və mədəniyyətinin böyük bayramı oldu. Tədbirin keçirilməsi ilə kifayətlənməyən Heydər Əliyev universitetin dövlət mükafatı ilə təltif edilməsi barədə məsələyə dair təşəbbüs irəli sürdü. Bilavasitə, Onun səyləri nəticəsində universitet 1971-ci ildə Qırmızı Əmək Bayrağı Ordeni ilə təltif edildi. Ordeni şəxsən Heydər Əliyev təqdim etdi".

Heydər Əliyev bundan başqa kapitalist və sosialist sistemli dövlətlərin yaxınlaşmalarından istifadə edərək, təhsil sahəsində aşağıdakı tədbirləri gördü:

* Azərbaycanda amerikalı təhsil sistemini tanıtdı;

* Azərbaycan təhsilinin beynəlxalq əlaqələrini gücləndirdi;

* Azərbaycanda xarici ölkələr üçün mütəxəssis hazırlığını genişləndirdi.

Musa Qasımlı yazır: "Asiya, Afrika, Latin Amerikası və hətta Avropanın sosial-iqtisadi inkişaf istiqamətinə və səviyyəsinə görə müxtəlif olan ölkələri üçün Azərbaycanın təhsil ocaqlarında hazırlanan kadrlar təhsillərini başa vurduqdan sonra vətənlərinə qayıdaraq müxtəlif vəzifələrdə, bəziləri isə sonralar, hətta dövlət başçıları kimi işləmişlər.

Azərbaycan rəhbəri, eyni zamanda, imkan daxilində azərbaycanlı tələbələrin xarici ölkələrin universitetlərində praktika keçmələrinə və mübadilə proqramları çərçivəsində təhsil almalarına da nail olurdu. Məsələn, təkə 1979-cu ildə 122 nəfər azərbaycanlı tələbə Almaniya Demokratik Respublikası, Polşa, Çexoslovakiya, Macarıstan və Yuqoslaviyada təhsil almağa göndərilmişdi. Öz növbəsində, həmin ölkələrdən də tələbələr Azərbaycana oxumağa gəlmişdilər. Bu ölkələr sosialist dövlətləri olsalar da, hər halda, Avropa ölkələri kimi onlarda elm, təhsil və mədəniyyətin yüksək səviyyəsi həmişə xüsusi vurğulanırdı.

Sovet sistemi şəraitində Azərbaycan xarici ölkələrlə bir-başa əlaqə yarada bilmədiyindən Heydər Əliyev azərbaycanlı gənclərin ölkənin qabaqcıl ali məktəblərində müxtəlif ixtisaslara pilyələnmələri üçün şərait yaradırdı. O, gənclərə dünya elminin ən son nailiyyətlərindən və təhsil aldığı şəhərin əhalisinin mədəniyyətindən xəbərdar olmağı tövsiyə edirdi".

Vahid ÖMƏROV,
fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru